

A GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL ÁLTAL FELTÁRT KARTELLEK EMPIRIKUS MEGFIGYELÉSE

KUCSÉBER LÁSZLÓ ZOLTÁN¹

Összefoglalás

Dolgozatomban a szakirodalom feldolgozásával, a kartellek fogalmára vonatkozó piacelméleti és versenyjogi szakirodalom szintetizálásával egy olyan kartell definíció megalkotására teszek kísérletet, amely egyben tartalmazza a fontosabb közgazdasági és a jogi kritériumokat is. Tanulmányom feltáró jellegű kutatás. A Gazdasági Versenyhivatal közel 200 kartellezés miatt indított határozatát elemzem, amelyből 81 esetben hozott elítélő határozatot a versenyhivatal kartellezés miatt. Ezeknek a határozatoknak az elemzéséből generálok adatokat, amelyekből leíró és következtető típusú statisztikát készítek. A magyar és a külföldi piacelméleti szakirodalom alapján hipotéziseket állítok fel a kartellek típusáról, működésének időtartamáról, földrajzi elhelyezkedéséről, az összejárásban részt vevő vállalatok számáról és a kartellek ágazat-típusáról, amelyeket összevetek a kapott eredményeimmel.

Kulcsszavak

piacelmélet, kartell, gazdasági versenyhivatal

Summary

In the theoretical section of my study I create the most exact and most detailed term of cartels with synthesis of market theory and competition law literature. My paper is an exploratory research. I generate data from the analysis of the eighty-one decisions of competition authority, from these I make descriptive and analytical statistics. On the basis of the Hungarian and foreign market theory literature I formulate hypotheses about the operation time, geographical position, type, sector-type and number of companies cooperating in a cartel. Afterwards, I compare these hypotheses with my results.

Keywords

market theory, cartels, competition authority

¹ Széchenyi István Egyetem, mesterképzéses egyetemi hallgató. Jelen tanulmány az egyetemi (2012) és az Országos Tudományi Diákkonferencián (2013) is bemutatott dolgozatom változata. kucseber@citromail.hu

*„Barátaink a versenytársaink.
Ellenségeink a vevőink.”*

Bevezető

„E szavakkal hívta szövetségbe az 1992-től három éven keresztül működő nemzetközi lízing kartell vezetője társait a fogyasztók ellen. A mondat tömören foglalja össze, miért is tekinthetők a kartellek a fogyasztók legádázabb ellenségeinek, és felderítésük miatt egyik legfőbb feladata minden versenyhatóságnak.” (Versenytükr, Klsz., 2007, 12.).

Bevezetésképpen a kartellek okozta károkat szeretném ismertetni. A károkat tudjuk becsülni és számszerűsíteni. Ha az autópálya kartell esetében becsült 28 százalékos árkülönbséget vetítjük ki a 2000 óta épült autópályákra, elmondható, hogy ezeken az építkezéseken az állam verseny mellett közel 220 milliárd forintot spórolhatott volna meg (kiegészítés: 2006-ig).” A pénzben mérhető károk - az extraprofit, amelyet a fogyasztók fizetnek - mellett, nem szabad elfeledkeznünk a nem számszerűsíthető károkról sem: „Továbbá a verseny önérték, a szabad vállalkozáshoz való jog az emberi szabadságjogok részét képezi. A verseny korlátozása pedig ezt a jogot csorbítja.” (Versenytükr, Klsz., 2007, 14.).

A kutatással kitűzött céloom az, hogy olyan információkat közöljek a magyar versenyhivatal által felfedezett kartellekről, amelyek eredményesebbé tehetik a kartellekkel kapcsolatos piacelméleti kutatásokat és ezáltal a kartellek elleni fellépést is.

A kutatás módszertana, korlátai és újszerűsége

A kartellek természetéről, jellemzőiről igazán csak a bírósági, a versenyhatósági döntésekből következtethetünk. A Gazdasági Versenyhivatal (továbbiakban GVH) határozatai fontos információt tartalmaznak az adott kartellben részt vevő vállalatok számától egészen a kiszabott büntetési tételekig. A kutatásomat ezért a GVH honlapján fellelhető határozatok elemzésével kezdem. A következő információkat igyekszem kiszűrni: a kartellek működésének ágazati csoportosítása, a kartellekben részt vevő vállalatok száma, a kartellek működésének időtartama, a megállapodás típusa (horizontális vagy vertikális), az összejátszó vállalatoknak a székhelye melyik régióban található, vajon közbeszerzési kartellről van-e szó és az ágazati szövetségek érintettsége az adott esetben.

A vizsgálatom időtartamát alapvetően meghatározta az, hogy a GVH honlapján 1997-től egészen 2011-ig találtam határozatokat (a kutatást 2012-ben végeztem el).

Az elemzés során a különböző információkhoz számkódokat rendeltek, és ezeket viszem fel az MS. Excel programba. Az Excel és SPSS programmal **leíró és következtető statisztikai elemzést** készítek.

A kartellek kialakulását és működését vizsgáló ilyen típusú elemzés még nem történt Magyarországon, legalábbis az internetes szűréseim során, a magyar nyelvű piacelméleti szakirodalomban és a Versenytükr című szakfolyóiratban sem találtam ekkora volumenű kutatásra vonatkozó utalást.

A dolgozat címe és a célkitűzés is a GVH által felfedezett kartellekre helyezi a hangsúlyt. A GVH által felfedezett kartellekre végzett elemzés eredményei reprezentatívak, viszont a teljes sokaságra nehéz lehet következtetni. Ebben a dolgozatban a kutatási eredményeimet kizárólag a statisztika eszközeivel prezentálom, az eredmények további elemzése a jövőbeli kutatások tárgyát képezi.

A kartell fogalma

A dolgozatomban elméleti fejezetében piacelméleti (Carlton, Perloff, 2003, 151., Pepall et al., 2008, 887., Motta, 2001, 143., Daubner – Kopányi szerk., 2002, 262.) és versenyjogi szakirodalmakból (Szegedi, 2006, 39., Nagy, 2008, 752., Kende – Szűcs, 2011, 110.) dolgoztam, valamint versenytörvényi, -hatósági megfogalmazásokat (1996. évi LVII. törvény; Európai versenyjog EKSz 81. cikk; OECD 1998, Gazdasági Versenyhivatal értelmezése [Beszámoló a GVH működéséről az Országgyűlés részére 2009.évi tevékenységéről]) gyűjtöttem össze.

Az irodalmak gyűjtése és olvasása közben észrevettem azt, hogy mindegyik definícióban szerepel a kartellekre vonatkozó lényeges tulajdonság, viszont önmagában egyik definíció sem teljes, mindegyiket ki lehetne egészíteni és bővíteni. Az ismertett fogalmak mindegyikéből ezért kiemeltem egy-egy általam lényegesnek tartott kritériumot, végül az elemekből összeállítottam, szintetizáltam egy olyan kartell-fogalmat, amely tartalmazza a fontosabb közgazdasági és a versenyjogi paramétereket is. Az **általam kialakított definíció** a következő:

A **kartell (megállapodás)** egy olyan titokban működő, illegális vállalati szövetség, amelyben a tagok megőrzik a jogi önállóságukat, de gazdasági önállóságukat korlátozzák tényleges vagy hallgatólagos akarategyezésen keresztül, – amely szóban, írásban vagy ráutaló magatartással jön létre – melynek célja nemcsak az együttes, hanem az egyéni profit növelése is. A leggyakrabban előforduló típusai a vételi és/vagy az eladási árak meghatározása, a kibocsátási korlátozások, a beszerzési források és a piac felosztása.

A kutatási eredményeim

A dolgozatomban **hipotéziseket** fogalmaztam meg a várható eredményekre vonatkozóan. Ebben a munkában, a terjedelmi korlátok miatt, az adatokat és az eredményeket közlöm, valamint utalok a kapcsolódó nemzetközi szakirodalomban fellelhető forrásokra.

Az évente felderített kartellek száma

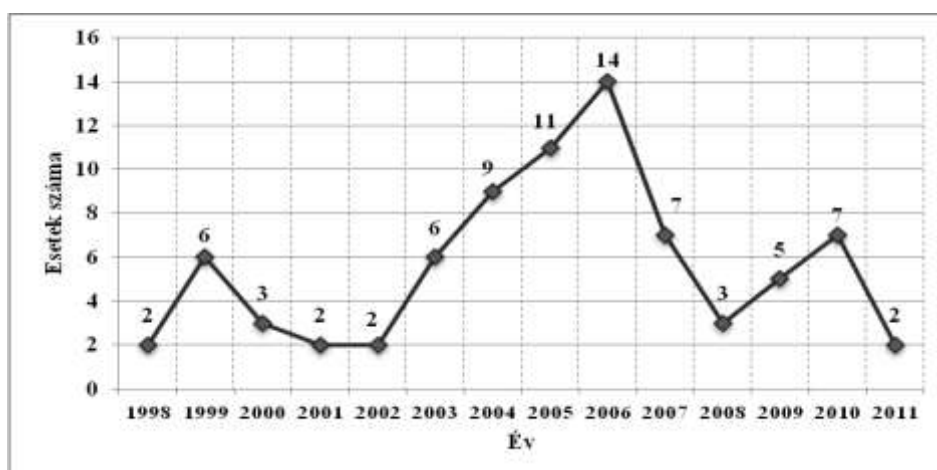
A vizsgált 195 versenyhivatali határozat közül 81 olyan eset volt, amikor a GVH nem mentette fel az eljárás alól a vizsgált vállalkozásokat. Tehát nem az alapján soroltam be egy-egy esetet, hogy vajon a GVH kiszabott-e bírságot, mivel több olyan eset is volt, ahol megállapított szabályszegést, de nem szabott ki bírságot. Ezek alapján 81 kartellestről tudok beszámolni a vizsgált periódusban. Így a statisztikai vizsgálatok során a mintaelem szám 81 volt. A GVH évente átlagosan 6 esetet fedezett fel, ami a nyesett átlag (95 %) alkalmazásával 3 esetre csökkent. A módusz, a leggyakoribb elem a 2 eset. Tehát a GVH, a vizsgálatba vont évek többségében, évente 2 kartellt azonosított. A GVH a legtöbb kartellt 2003 és 2007 között fedezte fel, a legtöbbet 2006-ban, nevezetesen 14 esetet.

Számos kartell létezett, amelyik egy évnél rövidebb ideig működött, illetve egy bizonyos célért, például egy konkrét közbeszerzés elnyeréséért jött létre. Előfordult Magyarországon is „visszaeső” kartell. (*Visszaeső Építész Kamara, In: Versenytükör, 2008, 1. szám, 7.*). Az elemzésemben a visszaeső cégek alkotta kartelleket, ismételt felderítés után, külön esetként vettem számításba. Erre példa az Építész Kamara esete, amelyet 2005-ben és 2007-ben is megbírságoltak, mert Díjszámítási Szabályzata alkalmas lehet az építész szolgáltatók versenyének indokolatlan korlátozására. (GVH, <http://gvh.hu/domain2/files/modules/module25/22714D2DBEC537E83.pdf>)

Az 1. ábrán közreadom a kartellek számának alakulását a magyar gazdaságban.

1. ábra

A kartellek számának alakulása 1998 és 2011 között

Forrás: Saját szerkesztés a GVH adatai alapján

A kartellek működése ágazati csoportosítás szerint

Az ágazati vizsgálat végzéséhez a Versenystatisztika Adatbázis által használt TEAOR'03 szerinti nemzetgazdasági ágakat használtam. Az esetek alacsony száma miatt nem szükséges használni a besorolásnál mind a 17 kategóriát (2008. évi, napjainkban is aktuális verzióban ennél több, 21 ágazat van), kizárólag 10 ágazatot választottam a szakirodalomban olvasottak alapján. Ezek a következők: pénzügyi közvetítés; feldolgozóipar; villamosenergia-, gáz-, víz-, gőzellátás; építőipar; kereskedelem, javítás; szálláshely szolgáltatás, vendéglátás; ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás; bányászat. A kihagyott kategóriákat összevontam „egyéb szolgáltatás” megnevezéssel. Az eredmények ismertetése előtt egy szakirodalmi forrásra hivatkozom: Connor és Helmers tanulmányukban, 1990 és 2005 között, 283 felfedezett nemzetközi kartellt elemeztek. A 283 kartell közül 200 termelési ágból került ki. Ezek közül, több mint 38 % a vegyiparból eredt. A többi termelési ág közül egyik sem érte el a 7 százalékot. A XX. század első felében a modern nemzetközi kartellek sokkal gyakrabban fordultak elő (minta 25 %) a szolgáltatói szektorokban és kevesebb összejárás fordult elő a nyersanyag szektorban (3 %) (Connor – Helmers, 2006, 9.).

Az idézett forráshoz képest a kutatási eredményeim jelentősen eltérnek, ugyanis a kartellesedés több ágazatra jellemző. **A legtöbb kartell a kereskedelmi szektorban (18 eset) alakult ki. 17-17 kartellt tártak fel a feldolgozóiparban és az egyéb szolgáltatás kategóriában, míg az építőiparban tizenegyet.** Egy kartellre sem bukkantak a bányászatban és a vendéglátás iparágban, csupán egyre pedig a villamosenergia,- gáz,- víz,- gőzellátás szektorban.

A kartellekben részt vevő vállalatok száma

A határozatokban pontosan feltüntetik a kooperáló vállalatok neveit. Ez lehetőséget ad arra, hogy felmérjem a kartellekben részt vevő vállalatok számát is. Az elemzés során minden érintett vállalatot figyelembe vettem, azokat is, amelyek nem kaptak büntetést: a határozatokban pontosan szerepeltetik az egyes vállalatok bűnösségét, de a statisztikai kezelhetőség szempontjából most ezektől a súlyoktól eltekintettem.

Megállapítottam azt, hogy az esetek 43 százalékában a kartellekben részt vevő vállalatok száma 1 és 3 közötti. Szintén jelentős, 19 százalékos gyakorisága van a 4 és 6 közötti vállalatszámnak. Átlagosan 7 vállalat vett részt a megállapodásban. Elhagyva a kiugró értékeket (nyesett átlag), az esetek 95 százalékának átlaga így 6 vállalat/kartell. A legkisebb érték 1, a maximum érték pedig 42. 2001. január 31-én, Nyíregyházán 42 sütőipari

vállalkozás az „Ipartestületi ülésen”, az árak emelésére vonatkozó megbeszélést folytatott, és ettől kezdődően tisztességtelen piaci magatartást tanúsított. Az eredmények hasonlóak egy, az Amerikai Egyesült Államokban működött kartellekre vonatkozó kutatás adataihoz: „A Fraas és Greer (1977) által vizsgált 606 árrögzítés esetében, amelyek az USA Igazságügyi Minisztériuma elé kerültek (1910-1972), az érintett vállalatok átlagos száma 16,7 volt, míg a medián 8, a módusz pedig 4 vállalat volt. Az esetek leggyakoribb fajtája 4 vállalatot érintett, és az esetek felében 8, vagy ennél kevesebb vállalat szerepelt (Carlton – Perloff, 2003, 163.).

A következő, több szempontú elemzés során arra keresem a választ, hogy melyik ágazatban létrejött kartellek esetén volt nagyobb, illetve kisebb a közreműködő vállalatok száma, illetve e tényezők között milyen statisztikai összefüggés létezik. Az elemzés hipotézisének megfogalmazásához is rendelkezésemre állnak Fraas és Greer kutatásából származó adatok: „A természetes erőforrások piacain a medián vállalatszám 13 volt. A gyáriparban ez a szám 7, az értékesítésben 11, az építőiparban 15, a pénzügyi intézmények esetén 4, a szállításban 4, a szolgáltatások területén pedig 8 volt.” (Carlton – Perloff, 2003, 163.).

1. táblázat

A kartellekben részt vevő vállalatok száma ágazati bontásban

Ágazat	N	Átlag	Szórás	Medián
2 (Feldolgozóipar)	17	10,88	7,952	8
4 (Építőipar)	14	6,54	5,174	5
5 (Kereskedelem)	24	7,58	9,198	5
11 (Szolgáltatások)	26	4,63	7,632	1
Σ	81	7,12	8,071	4
H mutató értéke				
	Eta		Eta Squared	
Ág.*Váll. száma	,283		,080	

Forrás: Saját szerkesztés a GVH adatai alapján

Az 1. táblázat alapján azt látjuk, hogy **a feldolgozóipari kartellekben a medián értéke 8, az építőiparban és a kereskedelemben 5, a szolgáltatási szektorban pedig 1 volt.** A kartellek ágazati besorolása 8 százalékban magyarázza az egyes kartellekben részt vevő vállalatok számának szóródását. A kapcsolat szorosság „H” mutató szerint csak **laza kapcsolat van a kartellek ágazat típusa és a szereplők száma között.** Ez azt jelenti, hogy a kartellek ágazat típusa alacsony mértékben befolyásolja a kooperáló vállalatok számát.

Az ágazati szövetségek

A következő szakirodalmi forrás szerint az ágazati szövetségek jelentős szerepet játszanak a kartellek létrejöttében.

„Az ipari szövetségek csökkentik a találkozás és a tevékenységek összehangolásának költségeit a piacon lévő vállalatok számára, és ezáltal megkönnyítik a kartellek létrehozását és fenntartását. A legtöbb iparágban léteznek rendszeresen találkozó szövetségek. Amint azt Adam Smith megjegyezte, az ilyen találkozókat könnyen árrögzítésre vonatkozó megállapodásokhoz vezethetnek, és a nagyméretű csoportok gyakran a kereskedelmi szövetségeken keresztül hangolják össze tevékenységüket. [...] Az Igazságügyi minisztérium árrögzítései esetében Hay és Kelley (1971)-féle vizsgálatában az ipari szövetségek 8-ból 7 esetben érintve voltak a 15-nél több vállalatot tartalmazó összejátszásokban, és minden esetben szerepük volt a 25 vállalatot meghaladó összejátszások esetében. Összességében az esetek 29 százaléka érintette az ipari szövetségeket. Fraas és Greer (1977) azt találták, hogy az összes árrögzítéses eset 36 százaléka érintette az ipari szövetségeket. Továbbá a részt vevő

vállalatok medián száma 16 volt azokban az esetekben, ahol ipari szövetség is szerepelt. Míg csupán nyolc az összes esetre vonatkozóan.” (Carlton – Perloff, 2003, 165.).

„A vállalkozások által hozott döntés fogalmába nem csak az alakszerűen meghozott, formális határozatok, hanem az a formailag nem kötelező, de a tényleges magatartást befolyásolni képes ajánlatra is vonatkozik. Vállalkozások társulásának minősül a vállalkozások társadalmi szervezete (szövetsége, egyesülete), de egy konzorcium is.” (Bara, 2009, 4.). Kiegészítem a forrást: ide sorolom a kamarákat és az ipartestületeket is.

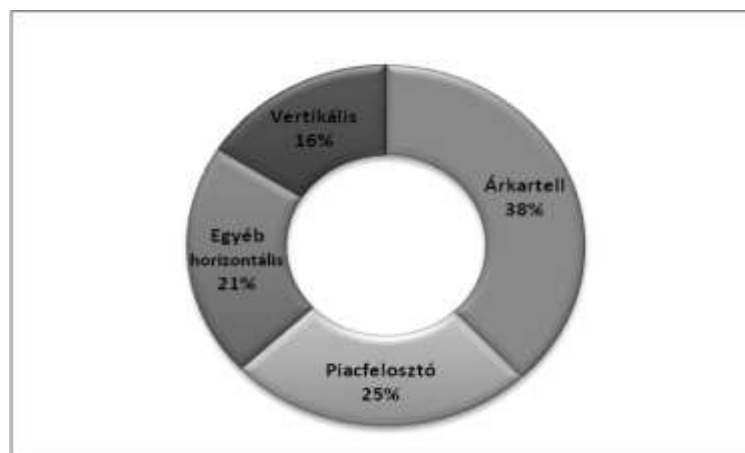
A fentiek miatt úgy döntöttem, hogy a határozatok elemzésénél létrehozok egy külön kategóriát és hipotézist is felállítok. **Összesen 25 olyan eset (a vizsgált esetek 30 százaléka) fordult elő, amelyben részben vagy egészben érintve voltak „iparági szövetségek”.** Így megállapítottam azt, hogy az eredmények hasonlóak a hivatkozott szakirodalomban közöltekhez. A vizsgált időszakban minden évben volt ilyen típusú kartell, de a legtöbb 2005 és 2006-ban volt, ami 4-4 esetet jelentett.

A kartellek tipizálása

A versenyre gyakorolt hatás szempontjából a versenykorlátozó megállapodás minősítésénél külön jelentőséggel bír az, hogy a megállapodás vajon a versenytársak között (horizontálisan) vagy pedig eladó-vevő között (vertikálisan) történt. A horizontális megállapodások általában közvetlenül a piaci szerkezet megváltoztatását okozzák vagy azzal azonos hatásúak, miközben a vertikális korlátozások a piacra lépési és piaci mobilitási lehetőségekre negatívan hathatnak. A hipotézisem felállításához Bara Zoltán cikkéből származó 2006-os adatok állnak rendelkezésemre: „Összehasonlításként a 2006. évi adatok szerint a GVH 19 versenykorlátozás miatti eljárást indított, amelyből 15 igényelt hatósági beavatkozást, amelyből 12 horizontális, öt vertikális megállapodás miatt indult, kettő pedig mindkettőt tartalmazta.” (Bara, 2009, 6.)

A következő eredményeket kaptam: **a legtöbb eset árkartell típusú (30 eset), a piacfelosztó típusból 20, az egyéb horizontális típus 17 és a vertikális típusú kartellből 13 fordult elő** (2. ábra)

2. ábra
A kartellek horizontális és vertikális típusú csoportosítása

Forrás: Saját szerkesztés a GVH adatai alapján

A felderített kartellek iparági (ágazati) és típus szerinti kapcsolatának keresztábrák vizsgálatára is szükség van, mert fontos tudnunk azt, hogy az egyes ágazatokban melyek a legjellemzőbb kartell típusok, illetve létezik-e tényleges összefüggés a két minőségi ismérv között. Az elemzés elvégzéséhez újra kellett kódolnom egyes adatokat, beintegráltam a kevés

elemszámmal rendelkező osztályokat a nagyobb elemszámmal rendelkező osztályokba. Így négy ágazattípus maradt: feldolgozóipar, építőipar, kereskedelem és az „egyéb szolgáltatás”.

2. táblázat
A keresztábra elemzés (ágazat-típus)

Megnevezés			Típus				Σ	
			Piacfelosztó	Vertikális	Árkartell	Egyéb horizontális		
Ágazat	Feldolgozóipar	Elemiszám	3	6	8	1	18	
		% arány ágazat	16,7 %	33,3 %	44,4 %	5,6 %	100,0 %	
	Építőipar	Elemiszám	4	1	5	3	13	
		% arány ágazat	30,8 %	7,7 %	38,5 %	23,1 %	100,0 %	
	Kereskedelem	Elemiszám	9	2	7	6	24	
		% arány ágazat	37,5 %	8,3 %	29,2 %	25,0 %	100,0 %	
	Egyéb szolgáltatások	Elemiszám	3	2	13	7	25	
		% arány ágazat	12,0 %	8,0 %	52,0 %	28,0 %	100,0 %	
	Σ		Elemiszám	19	11	33	17	80
			% arány ágazat	23,8 %	13,8 %	41,3 %	21,3 %	100,0 %

Forrás: Saját szerkesztés a GVH adatai alapján

A 2. táblázat jól szemlélteti azt, hogy a feldolgozóiparban az esetek több mint 40 százaléka 'árkartell' típusú volt. Közel 30 százalékot tett ki a vertikális típus, amely ebben az ágazatban a legjelentősebb. A keresztábra elemzés szerint az építőiparban, az ár meghatározással kapcsolatos kartellek, az összes eset közel 40 százalékát tették ki, de jelentős a piacfelosztó magatartású megállapodás is. A kereskedelmi szektorban a leggyakoribb a piacfelosztás (37,5 %), majd pedig az árkartellek. Az 'egyéb szolgáltatások' csoportban nagy dominanciája van az árkartell típusnak. Khi négyzet teszt eredménye a következő: a szignifikancia szint nagyobb, mint 0,05, ami azt jelenti, hogy a két változó között nincs szignifikáns kapcsolat.

A kartellek működésének időtartama

A kartellek működésének időtartamára három külföldi szakirodalomból származó forrást idézek:

„Eckbo (1976) 18 iparág 51 formális nemzetközi kartellszervezetét tanulmányozta. A leghosszabban működő kartell, amelyet azonosított, az ún. „jód-kartell” volt, ami 61 éven át működött. Az élettartamok mediánja 5 év volt, átlaga 6,6 év. Az általa sikeresnek minősített kartell közül csupán 5 működött tíz évig, vagy annál hosszabb ideig. Az Európai Bizottság által leplezett leghosszabb ideig működő kartellek a „Sorbates”-ügy esetén 29 évig, az „Industrial Bags” esetén 20 évig vagy tovább, a Fasteners ügyben pedig 21 évig működtek a kartellek.” (Carlton – Perloff, 2003, 160.)

Suslow 1988-ban a „Cartel contract duration: empirical evidence from international cartels” című tanulmányában 72 nemzetközi kartell-megállapodást vett szemügyre, amelyek 47 iparágat érintettek az 1920-1939-es időszakban. A kartellek 75 százaléka legalább 2 évig, 20 százaléka több mint 10 évig működött (http://cliometrics.org/conferences/ASSA/Jan_92/Suslow%20Abstract/index.html).

Egy Oindrila De (University of East Anglia) által készített tanulmány az Európai Unió versenyhatósága által 1990 és 2007 között felderített kartellek működési időtartamára koncentrált: „30 eset közepes idejű volt (1-5 év) és a kartell-esetek többsége (55) több mint öt évig működött. A kartellek átlagos működési ideje 8,93 év, a medián 7 év.” (Oindrila De, 2010, 9.)

Az általam vizsgált esetekben a legrövidebb ideig működő kartellek csak néhány hónapig (ezekben az esetekben egy évnek minősült a statisztikai számításaim során), a leghosszabb ideig tartó együttműködések pedig, több mint tíz éven át működtek. A kartellek

átlagosan 3 évig, a módusz szerint pedig 2 évig működtek. A vizsgált esetek közel fele, 44 százaléka 2 évig működött. Az esetek 21 százaléka 1 évig, 21 százaléka pedig 3 és 4 évig működött. Tehát a **Magyarországon feltárt kartellek rövidebb ideig működtek a szakirodalomban közölt adatokhoz képest.**

Ha a kartellben alacsony a részt vevő vállalatok száma, akkor azt feltételezhetjük, hogy a GVH nehezebben fedezi fel, illetve a megállapodást könnyebb fenntartani az alacsony vállalati szám miatt. A következőt szeretném kideríteni: Vajon fennáll-e az az összefüggés, hogy a kartellben részt vevő vállalatok számának növekedésével a kartellek működési időtartama csökken, azaz a két változó között korreláció áll fenn. Hipotézisem felállításához a következő források állnak rendelkezésemre: „Hay és Kelley (1974) azt találták azokban az esetekben, amikor a szövetség nagyszámú vállalatot érintett, a kartellt általában nagyon hamar fölfedezték, különösen azért, mert a szövetségek néhány nagyszabású találkozójának egyes részletei jelentek meg a helyi újságokban. Posner (1970) ezzel szemben azt találta, hogy a felfedezett kartellek között a nagyméretűek ugyanannyi ideig álltak fenn, mint a kicsik. [...] Feltehetőleg a kormányzat annál könnyebben fedez fel egy szövetséget, minél több vállalat vesz benne részt. A szövetségeket általában kívülállóktól és nem az igazságügyi minisztérium nyomozóitól származó információk szokták leleplezni.” (Carlton – Perloff, 2003, 167.).

3. táblázat
A korrelációs kapcsolat

	Megnevezés	Szereplők	Időtartam
Szereplők	Pearson korreláció	1	0,113
	Sig. (2-tailed)		0,314
	N	81	81
Időtartam	Pearson korreláció	0,113	1
	Sig. (2-tailed)	0,314	
	N	81	81

Forrás: Saját szerkesztés a GVH adatai alapján

A kapcsolat szorosságának és irányának megállapításához korrelációs számítást végeztem, amit közlök a 3. táblázatban. A Pearson féle korreláció értéke 0,113, ami azt jelenti, hogy a két változó között gyenge pozitív kapcsolat ($0 < r < 0,2$) van, az eredmény nem szignifikáns. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált esetekben **a vállalati szám növekedésével a kartellek működési ideje nem feltétlenül csökken.**

A kartellek székhelye

A GVH határozatai arra nyújtottak lehetőséget, hogy felmérjem a megbüntetett cégek székhelyeit. Természetesen az ismert és a nagyvállalatok esetén lehet következtetni arra, hogy a vállalat milyen földrajzi területen működik, de ilyen nagy mennyiségű vállalati eset és szereplő szám esetén nehéz lenne felmérni a működési területet, ezért a székhelyeket vizsgáltam. Regionális beosztást használtam, de Budapest és Közép-Magyarország régiót egy kód alá vontam. Szükséges volt bevezetni az 'országos' kategóriát is. Ha az adott kartell legalább három régióban működött, akkor az országos besorolás alá került. Ha egy kartell két régióban működött, akkor abba a régióba soroltam, amelyikből több vállalat származott. **Az esetek 57 százalékában budapesti és Pest megyei a kartellekben részt vevő vállalatok szerepeltek.** A második legtöbb értékkel az országos minősítés rendelkezik (22 esettel). A régiók között a legtöbb kartell az Észak-alföldi régióban (4 eset) jött létre.

Összefoglalás

A kartellezés az egyik legsúlyosabb gazdasági bűncselekmény. A működésük korlátozza a versenyt, félrevezeti a piaci folyamatokat és károsítja a fogyasztókat. Az okozott károkat lehet számszerűsíteni: A Gazdasági Versenyhivatal által 2002 és 2007 között felderített húsz legnagyobb kartell a középútas, 25 százalékos felár esetén, minden magyar állampolgárt fejenként mintegy 10 ezer forinttal károsított meg. A Connor által megfigyelt magasabb – 49 százalékos – átlagár esetén az okozott kár reálértéke eléri a 140 milliárd forintot is. (Versenytükör, Klsz., 2007, 14.)

Annak ellenére, hogy a kartelleket súlyos gazdasági problémának tekinthetjük, a Magyarországon működött és a GVH által feltárt kartellek tulajdonságairól még napjainkban sem rendelkezik a magyar piacelméleti szakirodalom teljes körű információkkal.

A kutatáshoz szükséges szakirodalom feldolgozásának eredményeként a kartellek fogalmára vonatkozó piacelméleti és versenyjogi szakirodalom szintetizálásával egy olyan kartell definíciót alkottam, amely egyben tartalmazza a fontosabb közgazdasági paramétereket és a jogi kritériumokat is.

A kutatásom kiindulópontját a GVH közel 200 kartellezés miatt indított határozata jelentette. Ebből 81 esetben született elítélő határozat. Ezeknek a határozatoknak az elemzéséből generáltam adatokat, amelyekből leíró és következtető típusú statisztikát készítettem. A határozatok az 1997 és 2011 közötti időszakra vonatkozóan nyilvánosak a GVH honlapján (a kutatást 2012-ben végeztem), így a vizsgálatok eredményei is erre az időszakra vonatkoznak. A magyar (Bara Zoltán) és a külföldi (Posner, Hay – Kelley, Connor – Helmers, Oindrila De, Fraas – Greer, Suslow, Eckbo) kutatók eredményei alapján hipotéziseket állítottam fel.

A kartelleket először az ágazati működés szempontjából vizsgáltam. Megállapítottam azt, hogy a legtöbb kartell a kereskedelmi, a szolgáltató és a feldolgozóiparban működött. A határozatok elemzése során lehetőségem volt felmérni azt, hogy mennyi vállalat vett részt az együttműködésekben. Az esetek 60 százalékában 1 és 6 közötti a kartellekben kooperáló vállalatok száma. A kapcsolat szorosság „H” mutató alapján a kartellek ágazattípusa és a részt vevő vállalatok száma között gyenge korrelációs kapcsolat van. Az ágazati szövetségek (például kamarák, ipartestületek) érintettségét az esetek 30 százalékában fedeztem fel, amely hasonló a külföldi kutatók eredményeihez. A horizontális és vertikális típus szerint történő csoportosítást is végeztem: A kartellek meghatározó része horizontális (ármeghatározó, piacfelosztó) típusú. A keresztábraelemzés során megállapítottam azt, hogy az építőiparban az ármeghatározó, a kereskedelmi szektorban a piacfelosztó kartelleknek van a legnagyobb részaránya.

Hipotéziseket állítottam fel a működési időtartamra is. A kartellek több mint 50 százaléka csupán 1, illetve 2 évig működött. A működési időtartam és a kooperáló vállalatok száma között a korrelációs vizsgálat nem talált összefüggést. A vizsgálat utolsó szempontját a kartellek székhelyeinek felmérése jelentette: Az esetek 57 százalékában ez Budapesten és Pest megyében található.

A vizsgálatok során feltárt adatok, információk és megállapítások alkalmasak lehetnek további piacelméleti tanulmányok készítéséhez. Az eredményekből újabb hipotéziseket is alkothatunk, amelyek a jövőbeli kutatások tárgyát képezhetik.

Irodalom

- A. Hyytinen, F. Steen, O. Toivanen (2010): *Cartels Uncovered*. Helsinki Center of Economics Research, Helsinki, 48.
- Bara Z. (2009): A kartellek szerepe a verseny alakulásában 2006-2007. *Vezetéstudomány*, 5. szám, 2-17.
- D. W. Carlton, J. M. Perloff (2003): *Modern Piacelmélet*. Panem kiadó, Budapest, 871.
- Hargita Á. (2005): Közbeszerzés vagy közbe szerzés? In. *Versenytükkör*, 1. szám, 47.
- J. M. Connor, C. G. Helmers (2006): *Statistics on modern private internationale cartels 1990-2005*. Dept. of Agricultural Economics Purdue University, 85.
- Kende T., Szűcs T. (2011): *Bevezetés az EU-politikáiba*. Complex-Walters Kluwe Csoport, Budapest, 110.
- L. Pepall, D. J. Richards, G. Norman (2008): *Piacelmélet – Modern megközelítés gyakorlati alkalmazásokkal*. HVG- ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 896.
- M. Motta (2004): *Versenypolitika - Elmélet és Gyakorlat*. Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ, Budapest, 665.
- Nagy Cs. I. (2008): *Kartelljogi Kézikönyv. A közösségi és a magyar kartelljog joggyakorlata*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 787.
- Oindrila De (2010): *Analysis of Cartel Duration: Evidence from EC Prosecuted Cartels*. Centre for Competition Policy and University of East Anglia, Norwich, 51.
- R. Whish (2010): *Versenyjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1003.
- S. Bishop, M. Walker (2010): *Az Európai Közösségi Versenyjog Közgazdaságtana*. Gazdasági Versenyhivatal, Versenykultúra Központ, Budapest, 801.
- Szegedi A. (2006): Kartelltilalom az Európai Közösség jogában. Doktori Disszertáció, ELTE ÁJK, Budapest, 234.
- Versenytükkör (2007): *Bőséges zsákmány - Mekkora kárt okoznak a kartellek a magyar gazdaságban?* Klsz. 24.
- http://cliometrics.org/conferences/ASSA/Jan_92/Suslow%20Abstract/index.html
(V. Y. Suslow (1988): Cartel contract duration: empirical evidence from international cartels. University of Michigan) Letöltés: 2012. febr. 15.